

Vignetten - thema 3

Inspelen op educatieve behoeften

HOOFDSTUK 11 VIGNET 1

Differentiatie op De Noorderbreedte in Diemen

Op De Noorderbreedte, een school met zo'n 500 leerlingen, zijn de leraren van de onderbouw opgeleid in ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO). De kinderen werken in groepjes onderzoekend aan thema's, waardoor er gemakkelijker kan worden aangesloten bij de interesses en sociaal-culturele praktijk. Ook het van en met elkaar leren komt hierbij tot zijn recht: ideeën van de ene kleuter worden opgeschreven door een andere kleuter die al kan schrijven. Zo helpen ze elkaar.

In de groepen 4 tot en met 8 wordt veel in projecten gewerkt, waarbij ze de methode Alles-in-1 gebruiken. Dit zorgt voor opdrachten die op cognitief vlak op meerdere niveaus zijn uitgewerkt met afwisselende werkvormen.

Ook is er voor groep 4 tot en met 8 voor elke jaargroep een eigen plusklas. Daarin krijgen de leerlingen veel individuele aandacht, werken ze aan onderzoekend en ontwerpend leren – onder ander aan robotica – en is er voor de sociaal-emotionele ontwikkeling een werkwijze uit het buitenland gehaald: the5chairs van Louise Evans, zie www.the5chairs.com, waarbij de school goede resultaten ziet.

Reflectievragen

- Welk verschil zie je met hoe ze op jouw school differentiëren?
- Zie je aspecten/onderdelen die je zelf ook zou willen implementeren? Wat is daarvoor nodig?
- Hoe stimuleert jouw school dat leerlingen van en met elkaar leren, zoals beschreven bij De Noorderbreedte, en welke kansen zie je om dit verder te versterken?
- In hoeverre bieden jullie huidige methodes en werkvormen ruimte voor differentiatie op zowel sociaal-cultureel als cognitief vlak?

Warme overdracht po-vo en wat nog meer werkt in Almere

In Almere vond in 2024 een pilot plaats om de overdracht van po naar vo te bevorderen. Vanaf de meivakantie ging een onderwijsconsulent leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid uit groep 8 begeleiden. Deze leerlingen namen bijvoorbeeld deel aan een bovenschoolse plusgroep en/of kregen extra ondersteuning vanwege leer- en/of gedragsproblemen. De onderwijsconsulent ondersteunde niet alleen de leerlingen zelf, maar ook hun ouders/verzorgers en de vo-scholen waar deze leerlingen naartoe gingen. De begeleiding duurde tot de herfstvakantie. Dit heeft tot positieve resultaten geleid doordat alle partijen tijdig op de hoogte waren van wat ze konden verwachten. De pilot is in 2025 voortgezet.

Reflectievragen

- Welke verschillen in warme overdracht zie je als je kijkt naar je eigen school?
- Hoe verschilt de geschetste wijze van professionalisering met jullie eigen wijze van professionaliseren?
- Zijn er zaken die je ook zou willen implementeren? Zo ja, wat is daarvoor nodig?
- Hoe kun je als lerarenopleider toekomstige leraren stimuleren om de behoeften van (hoog)begaafde leerlingen met aanvullende ondersteuningsvragen vroegtijdig te signaleren én wat dit betreft effectief samen te werken met collega's en externe partners?

Positief herkaderen: de pizzametafoor

In een brugklas ervaart leerling Raj moeite met groepsopdrachten. Raj voelt zich snel buitengesloten als de groep niet direct ingaat op suggesties die hij doet, wat regelmatig leidt tot frustratie en terugtrekking. Tijdens een les over creatief denken introduceert de leraar een opdracht waarin elke leerling een negatieve situatie, zoals een conflict in de groep, moet omdenken met behulp van humor of een metafoor. Raj vergelijkt de ruzie met een pizza die niet eerlijk verdeeld is; sommigen krijgen veel, anderen weinig. In plaats van te blijven focussen op het 'te kleine stuk', stelt Raj voor om samen te bedenken hoe ze de pizza kunnen aanvullen – misschien door samen een nieuwe te maken.

De leraar merkt op dat deze creatieve herformulering niet alleen de sfeer verbetert, maar ook Raj's betrokkenheid en motivatie vergroot. De positieve benadering werkt aanstekelijk en stimuleert andere leerlingen tot het ontwikkelen van eigen oplossingen. Dit resultaat bevestigt het belang van creatief denken voor emotionele balans en sociale vaardigheden, en onderstreept waarom creatieve denkvaardigheden een vaste plek in het curriculum verdienen.

Reflectievragen

- Op welke manier kun jij in je eigen leerproces of in je werk creatieve denkvaardigheden inzetten om uitdagingen effectiever aan te pakken?
- Hoe zou het integreren van creatief denken in het onderwijs bijdragen aan jouw motivatie en betrokkenheid bij het leerproces?
- Hoe kan het gebruik van humor of metaforen helpen om conflicten in een groep op een positieve manier aan te pakken?
- Welke andere creatieve manieren kun je samen met leerlingen bedenken om hen betrokken te houden als hun ideeën niet meteen worden overgenomen?

Risico's moet je leren nemen

Joris, een leerling uit 4 vwo, krijgt voor het vak Nederlands de opdracht om een creatieve presentatie te geven over een maatschappelijk thema naar keuze. In plaats van te kiezen voor een veilige powerpointpresentatie zoals de meeste klasgenoten, besluit Joris een spokenwordperformance te maken over sociale media en eenzaamheid. Hij heeft weinig ervaring met optreden en weet dat zijn keuze niet standaard is; het onderwerp kan gevoelige reacties oproepen en de vorm vraagt om een persoonlijke benadering.

Joris stelt zichzelf kwetsbaar op. Hij schrijft een eigen tekst, verwerkt daarin ervaringen uit zijn vriendenkring en oefent thuis hardop voor de spiegel. Tijdens het voorbereiden merkt hij dat hij twijfelt: wat als zijn klasgenoten de performance niet begrijpen, hem uitlachen, of het ongemakkelijk vinden? Zijn perfectionisme speelt op en hij overweegt een minder gedurfde aanpak. Zijn leraar herkent de spanning en moedigt hem aan de uitdaging aan te gaan. "Creatieve groei ontstaat juist als je het onbekende durft te proberen en fouten durft te maken", zegt de leraar.

Op de dag van de presentatie voelt Joris zich nerveus, maar hij kiest ervoor zijn plan door te zetten. Hij stapt uit zijn comfortzone en begint te spreken. Sommige medeleerlingen kijken verbaasd, anderen luisteren geboeid. Halverwege zijn voordracht struikelt hij over een zin, maar hij vangt zichzelf op en maakt er een authentiek moment van. Aan het einde krijgt hij applaus en ook kritische vragen over zijn boodschap. Joris ervaart dat het risico dat hij nam niet tot 'falen' heeft geleid, maar tot een leerervaring die hem weerbaarder maakt. De leraar bespreekt met de klas hoe het nemen van intellectuele en sociale risico's ruimte biedt voor verbeelding en groei. Joris krijgt complimenten voor zijn moed en ontvangt tips hoe hij in het vervolg kan omgaan met spanning tijdens het presenteren.

Reflectievragen

- Hoe kan ik leerlingen ondersteunen bij het nemen van creatieve en persoonlijke risico's, zonder de angst voor falen te versterken?
- Op welke manier kan ik een veilige klasomgeving creëren waarin kwetsbaarheid en experimenteren met vorm en inhoud worden gewaardeerd?
- Hoe kan ik een balans vinden tussen het geven van oprechte feedback en het behouden van de motivatie van leerlingen die buiten hun comfortzone treden?
- Welke strategieën kan ik inzetten om leerlingen te helpen omgaan met spanning of onzekerheid tijdens presentaties of optredens?

Denksleutels in de praktijk

De leerlingen hebben als huiswerkopdracht een 'vraagsleutel' meegekregen: "Bedenk zoveel mogelijk vragen waarop het antwoord 'water' is." De antwoorden van de leerlingen zijn divers en afhankelijk van de mate waarin ze geoefend hebben met creatief en analytisch denken. Vragen als: 'Wat komt er uit de kraan?' en 'Wat zit er in een rivier en in de zee?', worden direct door leerlingen van kritisch commentaar voorzien: "Er kan toch ook gas uit een kraan komen?" en: "Er zwemmen *vissen* in een rivier en in de zee." Voorbeelden van meer creatieve en ook kloppende vragen zijn: 'Wat staat er als je de volgende letters achter elkaar zet: w + ater?', 'Waar is H₂O de scheikundige benaming voor?' en 'Wat moet het antwoord zijn op al deze vragen?' of 'Los deze rebus op' – en dan volgt er een rebus waar 'water' uitkomt. Het vaak en op verschillende manieren oefenen van deze vrijere manier van denken, komt de kwaliteit van de antwoorden ten goede.

Reflectievragen

- Welke denksleutels passen bij jouw leerlingen en jouw lessen?
- Bij welk moment in de les zou jij een denksleutel kunnen gebruiken?
- Op welke manier kun je leerlingen ondersteunen voor wie deze manier van denken nieuw is?
- Bedenk zelf twee denksleutelvragen die je de komende week kunt toepassen in jouw lessen.

Wedstrijden in de klas

Leraren hoeven niet alles zelf te ontwikkelen en uit te dokteren. Deelname aan landelijke wedstrijden of olympiades is eenvoudig te organiseren en geeft een mooie impuls aan de ontwikkeling van leervaardigheden. Met de internationale Kangoeroewedstrijd (po/vo) en de Beverwedstrijd (po/vo) oefenen leerlingen hun analytische denkvaardigheden. Designathon Works schrijft jaarlijks een wedstrijd uit op het gebied van duurzaamheid, waarbij leerlingen van de basisschool hun creatieve (denk)talenten kunnen inzetten. Ook kunnen leerlingen meedoen aan poëziewedstrijden en in het vo aan diverse olympiades. Veel organisaties zorgen voor (oefen)materiaal of aanvullende lessen.

De bijvangst van deelname aan een wedstrijd is dat leerlingen tevens hun praktische vaardigheden trainen: als je niet wint, is het een mooie oefening in omgaan met teleurstelling en zelfregulatie. Als de wiskundige opdrachten moeilijk zijn en je het antwoord niet direct ziet, word je uitgedaagd om strategieën toe te passen zoals het gebruiken van een kladblaadje. Bij de wedstrijden van Designathon worden samenwerkvaardigheden geoefend.

Reflectievragen

- Welke wedstrijden zijn passend voor jouw leerlingen/jouw vak?
- Wat vraagt het van jou aan organisatie om leerlingen mee te laten doen aan een wedstrijd?
Op welke manier zou je ouders/leerlingen zelf kunnen inschakelen?
- Hoe bepaal je welke leerlingen aan welke wedstrijd deel kunnen nemen?

Begaafd en té sociaal?

Talitha zit in groep 7. Ze is leergierig en heeft een brede algemene interesse. Ze is sociaal en werkt in projecten graag samen. Ze helpt haar klasgenoten graag. Op alle vakgebieden (technisch lezen, leestempo, begrijpend lezen, spelling, rekenen-wiskunde) heeft Talitha vanaf groep 3 tot eind groep 6 I- en I+-scores behaald. Bij de meeste vakgebieden was er sprake van een lichte achteruitgang in vaardigheidsscores in de periode van groep 5. Eind groep 6 gaat Talitha weer vooruit in de vaardigheidsscores. Ze heeft een compactingsprogramma. Ze moet echter altijd aangespoord worden om met het verrijkingswerk aan de slag te gaan. Zelfstandig werken, plannen en doorzetten vormen aandachtspunten. Talitha geeft zelf aan dat ze tussen-door te veel met andere kinderen praat en wil dit minder gaan doen. Ze is snel afgeleid en weet niet goed hoe ze kan daaraan kan werken. Ze wil graag naar een dalton-vwo.

Reflectievragen

- Welke valkuilen zouden in deze casus een rol kunnen spelen?
- Als deze leerling in jouw groep zou zitten, wat zou dan de eerste interventie zijn die je zou plegen?
- Hoe zou je deze leerling kunnen helpen om een betere focus op haar taken te ontwikkelen?
- Op welke manier zou de toekomstwens van deze leerling (dalton-vwo) een positieve rol kunnen spelen in het aanleren van andere regulatievaardigheden?

Rainer loopt vast

Rainer zit in 3 vso. Omdat hij voor bepaalde vakken stevig voorloopt op andere leerlingen mag hij tijd die hij daardoor beschikbaar heeft investeren in een onderzoeksproject naar eigen keuze. Zijn onderzoeksvraag bevindt zich op het snijvlak van zijn drie favoriete vakken: wis-, natuur- en scheikunde. In de eerste periode is hij enthousiast aan de slag gegaan. Hij heeft inmiddels een behoorlijke hoeveelheid theorie verzameld en probeert daar greep op te krijgen.

Maar in de tweede periode neemt zijn enthousiasme af. Als zijn ouders in periode 3 aan hem vragen hoe het ermee staat, ontwijkt hij steeds het gesprek. Op een avond loopt het spaak en ontploft hij als zijn vader tijdens het eten blijft doorvragen. Als er korte tijd later een voortgangsgesprek met de mentor, Rainer en zijn ouders plaatsvindt, blijkt dat Rainer in periode 2 en 3 het werken aan het project heeft opgegeven en hij de vrijgekomen uren aan van alles heeft besteed, maar zeker niet aan zijn schooltaken. Omdat zijn cijfers voor de vakken waarvoor hij gedeeltelijk is vrijgesteld, steeds goed zijn gebleven, heeft geen van de leraren zich zorgen om hem gemaakt.

Reflectievragen

- Welke valkuilen zouden in deze casus mogelijk een rol kunnen spelen?
- Als een leerling als Rainer op jouw school zou zitten, hoe zouden jullie het dan aanpakken/aangepakt hebben?
- Op welke manier zitten Rainers goede toetsresultaten hem mogelijk in de weg?
- Welke attitude vergt de begeleiding van een leerling als Rainer van het lerarencorps?

Jip

Jip voelt zich regelmatig overvraagd door de constante drukte om hem heen, waardoor hij zich snel verliest in zijn eigen gedachten. Leraren merken dat Jip zich soms afsluit of juist explosief reageert op kleine gebeurtenissen. Ondanks zijn uitstekende leerprestaties lukt het hem moeilijk om langdurig samen te werken met klasgenoten, omdat hij vaak botst over details of het gevoel heeft niet begrepen te worden. Jip ervaart weinig aansluiting met anderen en heeft moeite met het maken van vrienden. De sociale regels in de klas lijken voor hem soms onlogisch en verwarrend, wat zijn onzekerheid vergroot. Zijn ouders geven aan dat hij thuis eveneens snel geïrriteerd raakt door onverwachte geluiden of veranderingen, en het lastig vindt om tot rust te komen. Wanneer hij zich kan concentreren op zijn interesses, zoals puzzels of ingewikkelde vraagstukken, bloeit hij echter op en straalt hij zelfvertrouwen uit. Zowel op school als thuis wordt gezocht naar manieren om Jip beter te ondersteunen, bijvoorbeeld door meer structuur te bieden en hem te helpen bij het herkennen en benoemen van emoties, zodat hij meer grip krijgt op zijn reacties en zich veiliger voelt in zijn omgeving.

Reflectievragen

- **Sterke kanten benutten**
 - Wat maakt dat ik bepaalde talenten wel of niet inzet in de klas?
 - Hoe merk ik of het benutten van talenten daadwerkelijk bijdraagt aan het zelfvertrouwen en de sociale aansluiting van een leerling?
- **Structuur en autonomie balanceren**
 - Waarom kies ik in een specifieke situatie voor meer structuur of juist meer vrijheid?
 - Hoe beïnvloedt mijn keuze het gevoel van veiligheid én de motivatie van mijn leerlingen?
- **Gezamenlijke aanpak met ouders en leraren**
 - Welke overtuigingen of verwachtingen over het gedrag van mijn leerlingen sturen mijn communicatie met ouders en collega's?
 - Hoe weet ik of onze gezamenlijke aanpak echt consistent wordt toegepast én werkt?
- **Overprikkeling signaleren en reageren**
 - Welke signalen van overprikkeling herken ik vroeg, en welke mis ik mogelijk nog?
 - Hoe beïnvloedt mijn eigen reactie op spanning bij leerlingen hun bereidheid om weer tot rust te komen?

Yasmin

Yasmin is een zeer getalenteerde puber, zowel cognitief als muzikaal. Thuis voelde ze zich veilig en werd ze gewaardeerd om wie ze is. Buiten het gezin liep ze tegen onbegrip aan: anderen konden haar snelheid en intensiteit van denken niet volgen, of reageerden afwijzend.

Om daarmee om te gaan, paste Yasmin zich aan. Ze liet gedrag zien dat meer voldeed aan wat 'normaal' werd gevonden, en bouwde als het ware een beschermklaag om zichzelf heen – een pantser. Dit pantser hielp haar omgaan met de buitenwereld, maar zorgde tegelijkertijd voor verwarring. Want wie was ze nu echt?

Ook thuis hield ze dat pantser op. Haar ouders herkenden haar niet meer als 'de oude Yasmin' en stimuleerden haar om trouw te blijven aan haar echte ik. Maar dat zette Yasmin opnieuw klem: zichzelf zijn en het risico lopen er niet bij te horen, of zich aanpassen en zichzelf verliezen?

Reflectievragen

- **Veilige omgeving en pantser**
 - Wat maakt dat een leerling als Yasmin het nodig vindt haar pantser zowel thuis als op school te dragen?
 - Hoe weet ik of onze interventies bijdragen aan het verminderen van de behoefte van leerlingen om zichzelf te beschermen?
- **Authenticiteit vs. aanpassen**
 - Hoe herken ik subtiele signalen dat een leerling zoals Yasmin zichzelf inhoudt of verandert om te passen bij de omgeving?
 - Wat zijn mogelijke gevolgen op de lange termijn als deze aanpassing een gewoonte blijft?
- **Talenten als ingang voor verbinding**
 - Welke situaties laten zien dat als mijn leerlingen hun talenten mogen benutten dit écht leidt tot sociale verbinding?
 - Hoe bewaak ik dat de talenten van mijn leerlingen een bron van plezier blijven, in plaats van een nieuwe bron van druk?
- **Eigen aannames en invloed**
 - Welke normen of verwachtingen over 'gewenst' gedrag breng ik zelf mee in het contact met leerlingen zoals Yasmin?
 - Hoe kan ik mijn handelen zo aanpassen dat ik ruimte geef aan diversiteit in expressie en authenticiteit?